

سند بدون شرح*

سندی از لانه جاسوسی آمریکا (سفارت آمریکا در ایران)

حسین مهدوی - ۲

۲۸۵

خیلی محرمانه

یادداشت مکالمه

شرکت کنندگان دکتر حسین مهدوی از رهبران جبهه ملی

ویلیام گرین میلر از سفارت آمریکا

محل: خانه دکتر مهدوی

زمان: عصر پنجم ژوئن ۱۹۶۳ (۱۵ خرداد ۱۳۴۲)

موضوع: اغتشاشات تهران در روز ۱۵ خرداد

اظهار نظر: در جریان این مکالمه پنج نکته مهم به وسیله دکتر مهدوی ابراز شد.

۱- اینکه حکومت درباره تظاهرات لاقابل شب قبل از اغتشاشات ۱۵ خرداد اطلاع داشت.

۲- اینکه خود اغتشاش‌ها با اهداف استراتژیک تنظیم شده بود.

۳- اینکه قدرت احساسات مذهبی ایرانیان به نحو قابل ملاحظه‌ای از سوی رژیم کمتر از

آنچه که بود تلقی شد.

* اسناد لانه جاسوسی آمریکا، ج ۲، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی، ۱۳۸۶، صفحه ۸۱۴ تا ۸۱۶.

۴- اینکه خمینی اکنون یک چهره ملی مهمی است که رژیم باید با نهایت احتیاط با آن رفتار کند.

۵- اینکه جبهه ملی مستقیماً در این اغتشاش‌ها دستی نداشته است.

نظرات دکتر مهدوی درباره اغتشاش‌ها

دکتر مهدوی گفت او از ساعت ۱۰ تا اواخر بعد از ظهر در سراسر شهر گشته و از سازمان‌نیافتگی اغتشاش‌کنندگان شدیداً تحت تأثیر قرار گرفته بود. او مکان‌هایی را که مورد حمله اغتشاش‌کنندگان قرار گرفته بود، ذکر کرد. در وزارت دادگستری پرونده‌ها سوزانده شده، وزارت کشور منهدم شده، دفتر (جهانگیر) تفضلی در اداره اخبار و سخن‌پراکنی ویران شد، زورخانه جعفری، قلدر مشهور حکومت ویران شد و قسمتی از روزنامه اطلاعات سوزانده شد. اداره پست و تلگراف و تلفن غارت شد. پاسگاه‌های پلیس مورد حمله قرار گرفت. پمپ‌های بنزین سوزانده شد. سیم‌های تلفن قطع شد. کیوسک‌های تلفن ویران شد. اتوبوس‌ها و ایستگاه‌های اتوبوس ویران شد. مهدوی گفت که این کارها از قرار معلوم طبق نقشه انجام گرفته و آماج‌ها هم استراتژیک بوده و هم مکان‌هایی بوده که مورد نفرت بسیاری از مردم بوده است. او همچنین گفت که چاپیدن نسبتاً بسیار کم صورت گرفته، هر چند تخریب عمدی اموال دولت صورت گرفته است. او گفت که جنگ و گریز از چهار نقطه اصلی متوجه کاخ سلطنتی بود که این چهار نقطه عبارتند از: بازار، میدان فوزیه، دانشگاه و ایستگاه راه‌آهن. او گفت که شدیدترین زدوخوردها در حسن‌آباد و البته در بازار بوده است. او گفت که محدوده دفاعی اطراف کاخ مرمر به شدت دفاع می‌شد، هر چند کوشش‌های مکرری برای رخنه در این محدوده صورت گرفت.

۲۸۶

علت اغتشاش‌ها

طبق اظهار مهدوی علت اصلی اغتشاش‌ها دستگیری آیت‌الله خمینی بوده است. مهدوی توضیح داد که ۱۰ روز قبل خمینی به عنوان رهبر فرقه شیعه اسلام انتخاب شده بود. او اثر دستگیری خمینی را بر روی مردم ایران با اثر دستگیری پاپ در رم مقایسه کرد. ولی مهدوی گفت احساسات عمیق مذهبی تنها یک کانونی است که منشأ آن تظلمات متعدد پیچیده است. او گفت که متوجه شد که چگونه مردم از کسب اطلاع در مورد ویران شدن زورخانه جعفری شادی می‌کنند (جعفری به طور وسیعی به عنوان یک چاقوکش بی‌رحم و بی‌مروت شناخته شده است). او گفت بعضی از احساسات نفرت نسبت به بیگانگان کاملاً

آشکار بود.

کتابخانه پارک شهر به عقیده او بدان جهت سوزانده شد که مردم می‌دانستند که این کتابخانه هدیه بعضی از آمریکایی‌ها بود، ولی او افزود که احساسات نفرت نسبت به بیگانگان، نسبتاً در این اغتشاشات نقش کوچکی داشت. آنهایی که از سانسور نفرت داشتند بیشتر مسئول سوزاندن دفاتر روزنامه اطلاعات و بخش اخبار و سخن‌پراکنی در میدان ارک بودند.

نفرت علیه پلیس متوجه پاسگاه‌های پلیس شد و خشم از خدمات ناچیز اتوبوس‌رانی متوجه اتوبوس‌ها و ایستگاه‌های اتوبوس شد. هر چند تظلمات و نفرت‌ها شکل‌های مختلفی به خود گرفت؛ مهدوی تأکید کرد که دستگیری خمینی همه آنها را در یک جهت متحد کرد، مهدوی مدعی بود که از زمان مصدق به بعد هرگز یک نفر نتوانسته است این همه عناصر متفرقه را در یک جهت گردهم آورد.

آیت‌الله خمینی

مهدوی گفت شش ماه قبل خمینی نسبتاً ناشناخته بود. معذالک مخالفت صریح او علیه اقدامات ضد ملاها از سوی شاه او را در کانون توجه قرار داد. خمینی از سوی روشنفکران ایران و حتی آنهایی که توجه کمتری نسبت به اسلام دارند، به عنوان یک مرد با معلومات و فوق‌العاده باهوش و باشهامت شناخته شده است. از آنجایی که خمینی اخیراً به رهبریت روحانی همه شیعیان انتخاب شده و تنها ۴۵ سال دارد و دارای قدرت و نشاط روحی و جسمی است و نقش او در سیاست ایران اکنون بسیار اهمیت دارد. او به عنوان یک جمله معترضه گفت که جبهه ملی هرگز قادر نیست عده زیادی از مردم را متشکل کرده و به صحنه بیاورد مگر در زمانی که مصدق آنها را رهبری می‌کرد. مهدوی معتقد بود که رژیم نخواهد توانست خمینی را بدون مخالفت‌های شدید مداوم همچنان در بازداشت نگهدارد.

جبهه ملی در اغتشاش‌ها نقش نداشت.

دکتر مهدوی گفت جبهه ملی در تدارک فعالیت‌های امروز در اواخر بعد از ظهر ۱۴ خرداد، دست نداشته است. مهدوی از سوی ساواک احضار شد و از او پرسیده شد آیا جبهه ملی در نظر دارد در تظاهرات علیه دولت در تاریخ ۱۵ خرداد شرکت کند یا خیر. مهدوی گفت «خیر». بعضی از دانشجویان دست چپی جبهه ملی در حوادثی که حدود ظهر آن روز در دانشگاه رخ داد و نمایش پرچم حاکی از «مرگ بر مستبد خون‌آشام» و سوزاندن یک

جیب دولتی دست داشته‌اند. به محض اینکه رهبران جبهه ملی از جمله مهدوی در این باره آگاهی یافتند به ساواک تلفن کرده و گفتند که مانع این تظاهرات در دانشگاه بشوند و این کار بعداً انجام گرفت.

مهدوی گفت پاکروان جبهه ملی را از مسئولیت مبرا کرده و از طریق رادیو به ملت در ساعت پنج بعد از ظهر گفت که جبهه ملی در این حوادث دست نداشته است.

مسائل آینده

به علت اینکه تلفات بسیار زیاد بود (به عقیده مهدوی لااقل ۴۵ نفر کشته و لااقل دو برابر این رقم مجروح شدند که اکثریت آنها پلیس و ژاندارم بوده‌اند). روزهای سنتی عزا یعنی روز اول که مردگان به خاک سپرده می‌شوند و روز سوم و چهارم پس از مرگ در سراسر ایران مراسمی برگزار خواهد شد. و این روزهای عزا ممکن است فرصتی باشد برای ملاحظاتی در مخالفت تا باز هم بیشتر مردم را متحد کنند و اگر حکومت مانع عزاداری شود نتیجه به احتمال قوی خشونت بیشتر خواهد بود.

مهدوی معتقد است که حکومت قدرت مذهب را دست کم گرفته بود. او توضیح داد که هر چند حرارت و شوق مذهبی محدود به عده معدودی است، احساسات مذهبی قابل ملاحظه‌ای در میان تقریباً همه ایرانیان وجود دارد. مهدوی معتقد است که بحران کنونی نشان می‌دهد که بیشتر ایرانیان عادی که در این اغتشاشات دست داشته‌اند نسبت به مذهب خودشان بیشتر توجه نشان می‌دهند تا نسبت به شاه کنونی.

Mohdavi

CONFIDENTIAL

MEMORANDUM OF CONVERSATION

Participants: Dr. Hussein Mahdavi - National Front Leader
William Green Miller - American Embassy
Place: Dr. Mahdavi's Home
Time: Evening - June 5, 1963
Subject: Tehran Riots of June 5, 1963

COMMENT: Five important points were made by Dr. Mahdavi during this conversation

1. The Government knew about the concentration at least the evening before the June 5th riots.
2. The riots themselves were planned with strategic objectives in mind.
3. The strength of Iranian religious feeling was greatly underestimated by the regime.
4. Khomeini is now an important national figure that the regime must handle with extreme care.
5. The National Front was not directly involved in the riots.

Dr. Mahdavi's Views on the Riots

Dr. Mahdavi said he had been throughout the city from 10 until late in the afternoon, and was most impressed by the organization of the rioters. He cited the places that were attacked by the rioters. In the Ministry of Justice the files were burned; the Ministry of Interior was wrecked; Raftazoli's office of News and Broadcasting was destroyed; the Buzkhanah (House of Strength) of the well known Government hatchetman was destroyed; Steelcut Newspaper was partially burned; PTT was attacked; Police Stations were attacked; Petrol stations fired; telephone lines ripped up; phone booths destroyed; buses and bus stations were destroyed. Mahdavi said this had obviously been well planned and the targets were both strategic and places hated by many of the people. He noted further, that there was relatively little looting, although deliberate destruction of government property. He reflected that the fighting was directed from four main points in toward the palaces the Casuar, Saadiah Circle; the University and the railroad station. He said the heaviest fighting was at Kashebid and of course in the Casuar. He said the defense perimeter around the Kurbale Palace was strongly defended although repeated attempts were made to break through the perimeter.

Group 4
Downgraded at 50 year intervals.
Declassified 12 years after date of origin.

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

- 2 -

The Cause of the Riots:

The main cause of the riots according to Mr. Mahdavy was the arrest of Ayatollah Khomeini. Mahdavy explained that Ayatollah Khomeini was chosen the leader of the Shia sect of Islam. He expressed the effect on the Iranian people of the arrest of Khomeini with the effect the arrest of the pope would have on the people of Rome. But Mahdavy said deep religious feeling was only a focus for very real and complex grievances. He said he noticed the delinquent people took in learning of the destruction of Jaffari's house of strength (Jaffari is widely regarded as an unscrupulous knife stabber). He said some xenophobia tendencies were evident. The library in the city park was burned, he thought, because it was known it was the gift of some Americans. But he added that xenophobia played a relatively small part in the riots. Those who hated Khomeini obviously were responsible for the attempted burning of Iranian consular offices and of the Department of News and Broadcasting. hatred against police was directed at police stations; irritation at poor bus service was directed at buses and bus stops. Although grievances and hatreds took different forms, Mahdavy stressed the arrest of Khomeini united them all. Not since Khomeini's arrest has one ever brought so many diverse elements together.

Ayatollah Khomeini

Mahdavy said six months ago Khomeini was relatively unknown. Yet it was his outspoken opposition to the Shah's anti-Islamic actions that has brought him into the limelight. He is regarded by Iranian intellectuals, even those who have little respect for Islam, as learned, extremely intelligent and courageous. Since he was recently elected supreme spiritual leader of all Shias and is only 45 and vigorous, Khomeini's role in Iranian politics is now most important. He noted parenthetically that the National Front was never able to bring out the people in this way except when led by Khomeini. Mahdavy felt that the regime could not hold Khomeini under detention without continued violent opposition.

National Front was not involved in Riots

Mr. Mahdavy said that the National Front was not involved in today's activities in the late afternoon of June 15. Mahdavy was called by a friend and asked if the National Front was planning to participate in demonstrations against the government on June 15. Mahdavy said, "No". Some left wing National Front students were involved in the incidents that took place at the University at about noon including the display of the banner saying "Death to the bloody Front" and the burning of a government jeep. As soon as the National Front leaders including Mahdavy were informed they called Bakhtiari and told them to stop the demonstration at the University, which was subsequently done.

CONFIDENTIAL

51

۲۹.

CONFIDENTIAL

- 3 -

Mohdavy said Fakhravan had cleared the National Front of responsibility and had told the nation over the radio this afternoon at 5 p.m. that the National Front was not involved.

Future Problems

Because the casualties were so high (Mohdavy thought at least 15 people were killed and at least twice that number injured, the majority of whom were police and gendarmes) the traditional mourning days, namely: the first day when the dead are buried, the third day after death, and the fortieth would be observed all over Iran. These mourning days might be the occasion for the masses to unite the people in opposition even more. If the Government prevents mourning the result will probably be further violence.

Mohdavy thought the Government had underestimated the force of religion. He explained that although deep religious fervor is limited to relatively few, considerable religious feeling exists in almost all Iranians. Mohdavy thought that the present crisis indicates that most and many Iranians involved in the riots were more for their religion than they do for the present Shah.

POL:Ghillerrooh
6/4/53

CONFIDENTIAL

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

52

CONFIDENTIAL